

Олеся Болгар
(Київ)

ТВОРЧИСТЬ ПАРАСКИ ВЛАСЕНКО: СУЧАСНА ПАРАДИГМА

У статті розглянуто творчість Параски Власенко в контексті взаємодії народного і професійного мистецтва України. Досліджено настінні розписи інтер'єрів громадських будівель і оформлення книжкових видань, створених майстринею в співпраці з художниками-професіоналами.

Ключові слова: розпис, оформлення, виставка, взаємодія (співпраця), народний майстер, ескіз, художник-професіонал.

The article deals with creative work of the folk artist Paraska Vlasenko in the context of cooperation of Ukrainian folk art and professional art. Investigated here are the public building wall-paintings and editions, which were created by the artist in collaboration with artists-professionals.

Keywords: painting, design, exhibition, cooperation, folk artist, sketch, artist-professional.

В статті проаналізовано творчість Параски Власенко в контексті взаємозв'язку народного і професійного мистецтва України. Исследованы настенные росписи инте-

рьеров общественных строений и оформление книжных изданий, созданные мастерицей в сотрудничестве с художниками-профессионалами.

Ключевые слова: *роспись, оформление, выставка, взаимодействие (сотрудничество), народный мастер, эскиз, художник-профессионал.*

Параска Іванівна Власенко – видатна майстриня українського народного малювання. Вона прожила 60 років, і минуло майже півстоліття з того дня, як не стало талановитої майстрині. Та на сьогодні, на жаль, творчість однієї з найбільш самобутніх вітчизняних народних художниць більше відома мистецтвознавцям і професіоналам, аніж широкому колу звичайних людей. У цьому плані їй пощастило значно менше, аніж її колегам – К. Білокур, М. Приймаченко, Г. Собачко-Шостак, чії імена знані, а роботи широко репродуковані в багатьох виданнях. Шкода, тому що за яскравістю і своєрідністю, індивідуальною обдарованістю і силою художнього темпераменту творчість П. Власенко абсолютно співмірна зі спадщиною її талановитих сучасниць.

Параска Іванівна більше відома своїми численними малюнками для вишивання, тканин, стінопису, килимів, розписів керамічних виробів. Та багатогранний творчий шлях майстрині підготував її до роботи над створенням великих монументально-декоративних розписів. Потрапивши в професійне мистецьке середовище і вступивши в співпрацю з художниками-професіоналами, П. Власенко перенесла свої задуми, відтворені в ескізах, на площину стіни. Співпрацюючи з професійними архітекторами і живописцями, вона створювала розписи інтер'єрів будівель, аналогів яким не було в тогочасній Україні. І, на нашу думку, сьогодні важливо розглянути творчість П. Власенко саме з позицій її співпраці з художниками-професіоналами, адже ця грань творчості досі залишається найменш дослідженою в мистецтвознавчій літературі.

«Параска Власенко, яка прославилась у себе на селі як вишивальниця рушників за власними мотивами, скоро стала автором тих орнаментальних зразків, за якими вже вишивали товаришки з її села. Згодом вона почала малювати ескізи для вишиваних панно, котрі, як і панно, зроблені за ескізами Ганни Собачко, користувалися великим успіхом на зарубіжних виставках на початку 20-х років. Потім, на виставці 1936 року, вона виступає як автор декоративних розписів кераміки, ескізів для настінних панно та килимів. Весь творчий шлях, таким чином, підготував її до роботи над створенням великих декоративних монументальних композицій, яких до того не знав український народний декоративний живопис» [3, с. 172]. Уперше талант П. Власенко як майстра монументально-декоративного розпису повною мірою виявився на Всесоюзній сільськогосподарській виставці 1939–1940-х років, яку було відкрито з метою показу «великих досягнень соціалістичного сільського господарства».

Для виставки спорудили вісімдесят вісім павільйонів. Серед них – і павільйон Української РСР, побудований за проектом молодого архітектора О. Тація.

«В основу оформлення павільйону було покладено настінний орнаментальний розпис, представлений на Україні Петриківською школою – художниками П. Глущенко і Г. Павленко. Із цими художниками одночасно було запрошено і художника П. Власенко. За короткий час вони вкрили прекрасним розписом близько 60 кв м стін павільйону» [6, с. 57].

Петриківчанки оздоблювали арки зали, розміщеної праворуч. П. Власенко розписала арки входу до зали ліворуч і, як відзначали сучасники, зробила це навіть ефектніше, аніж Г. Павленко й П. Глущенко. Висота арки мала приблизно чотири людських зрости, ширина – понад метр. Художниця виконала цей розпис без попередніх ескізів і контурів олівцем. Відчуття пропорцій, уміння бачити майбутню композицію в просторі інтер'єру, чіткість рухів досвідченої руки допомогли їй створити справжній монументальний твір. Мотив глечика і хвилястої гілки зі стилізованим листям, що виростає з нього, характерний для народного настінного малювання України. Важко

говорити про кольорове рішення оздоблення арки, тому що до відкриття Всесоюзної сільськогосподарської виставки 1954 року павільйон був повністю перебудований О. Тацієм і всі розписи було втрачено, а на згадку про унікальні розписи видатної української майстрині залишилися лише чорно-білі фотознімки.

Насправді, П. Власенко належить чимала роль в оформленні цього павільйону. Так, помітною роботою в монументальному малярстві тих років став її ескіз для вітража площею 120 кв м, що займав центральне місце під аркою головного входу. «Вся композиція складалася з одного-єдиного букета стилізованих квітів. Вітраж мав грандіозні розміри, адже за висотою дорівнював двоповерховому будинку. До речі, вітраж за малюнком художниці було написано на склі олійними фарбами, і в цьому він безпосередньо повторював традиційне народне малювання на склі» [1, с. 122]. При підготовці до Всесоюзної сільськогосподарської виставки 1954 року вітраж, виконаний П. Власенко, замінили вітражем «Переяславська Рада», присвячений 300-річчю возз'єднання України з Росією, який створили художники В. Давидова, С. Кириченко, С. Отрощенко.

Вхідний зал до павільйону Української РСР оформили двома великими килимами, створеними учнями Київської художньо-промислової школи під керівництвом М. Рокитського та килимом для підлоги, виконаним за малюнками П. Власенко.

У Документально-архівних фондах Національного музею українського народного декоративного мистецтва (далі – НМУНДМ) зберігається багато фотографій монументальних розписів та ескізів П. Власенко, зібраних з метою видання монографії, присвяченої життєвому і творчому шляху художниці. На жаль, монографії так і не судилося побачити світ. Однак збережені світлинні є цінним джерелом інформації про творчість майстрині. Серед них і ті, що стосуються Всесоюзної сільськогосподарської виставки. Завдяки деяким із цих фотографій ми можемо впевнитися, що застосування ескізів П. Власенко на виставці не обмежене створенням вітража й килимів. Павільйон був прикрашений розписами, скомпонованими архітекторами О. Тацієм й Іванченко за ескізами П. Власенко. Це мотив глечика з букетом квітів. У цілому розписи дуже вдало і гармонійно були вписані в інтер'єр.

За ескізами П. Власенко також оздобили арку центрального входу в павільйон Української РСР, яку згодом назвали «Аркою достатку». Декоративне оформлення з кахлів скомпонували архітектори О. Тацій та Іванченко за ескізами народної майстрині.

У 1940 році П. Власенко розписала одну з кімнат «Музею народів СРСР» у Москві, дві інші, відведені під експозицію України, оздоблювали петриківчанки П. Глущенко і Г. Павленко.

Створення цих монументальних розписів, а особливо вітража, стало найбільшим досягненням монументально-декоративного живопису не тільки для творчості П. Власенко, але і для всього українського народного мистецтва тих років.

У 1939–1940-х роках П. Власенко розписувала їдальню Клубу письменників у Києві. Оздоблення інтер'єру їдальні дуже нагадує розписи українських хат. По стінах попід стелею через всю їдальню тягнеться квітково-орнаментальна смуга – центральна хвиляста лінія з гілочками, листям та великими квітами на ній, що відходять в обидва боки в ритмічному порядку.

П. Власенко надала великої уваги оздобленню печі їдальні в Клубі письменників. Тоненька смужка рослинного орнаменту з дрібними квіточками та листочками тягнеться вздовж карниза печі. У центрі, серед гілок з пишними, барвистими квітами, майстриня зобразила фантастичного птаха-павича. Але, на відміну від попередніх років, П. Власенко подала птаха не в профіль, як зазвичай робила у своїх декоративних панно, а анфас. Не випадково майстриня використала образ павича для декорування печі. О. Найден зауважив, що зображення на печі птахів – павичів, грифонів, фазанів – пов'язане з культом вогню. Це народна символіка, що йде з глибини віків аж до первісних часів, набувши особливого поширення в X–XII ст. [9, с. 51].

На протилежній стіні П. Власенко зобразила великий пишний букет з великими квітами, на гілках якого сидять два казкові птахи. Перебігаючи оком із стіни на стіну, помічаємо цілісність композиції, тож немає сумнівів, що П. Власенко добре розумілася на принципах монументального живопису. Важко визначити, яким було кольорове рішення розписів. Однак можна припустити, що вона використовувала багато червоного, зеленого, жовтого, жовтогарячого кольорів, які дуже часто застосовувала при створенні своїх станкових робіт.

Величезним стимулом для розвитку таланту для П. Власенко стало запрошення 1949 року на роботу в Інститут монументального живопису та скульптури при Академії будівництва та архітектури УРСР. Працюючи в Інституті, П. Власенко створила низку значних творів. Особливо багато ескізів, призначених для подальшого їх перенесення на площину стіни: ескізи розпису стін, вікон, арок, порталів тощо. У цих роботах її талант майстра монументального живопису дістав подальший розвиток.

Потрапивши в Академію архітектури УРСР, П. Власенко отримала шанс застосувати свій хист, утілити мрії і задуми, відтворені на папері, у життя. Співпрацюючи з професійними архітекторами і живописцями, вона створила розписи інтер'єрів будівель, удосконалюючи свою майстерність і збагачуючись досвідом, який набула під час участі в розписах павільйону Української РСР на Всесоюзній сільськогосподарській виставці та ідальні в Клубі письменників. У декоруванні інтер'єрів громадських споруд П. Власенко широко застосовувала рослинний орнамент.

Б. Бутник-Сіверський згадує, що «у 1953 році за її ескізами – барвистими гірляндами квітів, переплетених листям і гронами винограду, – було оздоблено нішу входу до будинку дитячого садка в с. Піщаному Золотоніського району на Полтавщині» [4, с. 70]. О. Мизин у статті, присвяченій П. Власенко, пише, що вона в 1950-х роках розписувала стелю дитсадка в Києві [8, с. 16].

У 1950-х роках у містах по всій Україні йшло активне будівництво житлових і громадських споруд. У Новій Каховці, зовсім ще молодому місті, звели багато клубів, один з них – Будинок (у деяких джерелах – Палац) культури (арх. С. Вайнштейн і М. Коломієць). Художники-монументалісти оздоблювали кожну частину новобудови відповідно до призначення. П. Власенко виконала орнаментальні розписи, які прикрашали дитячу кімнату.

У фондах НМУНДМ зберігся один ескіз, створений П. Власенко для розписів Будинку культури в Новій Каховці. Композиція має горизонтальний формат. У центрі, на білому тлі, зображено букет із квітами, різними за розміром та формою. Квіти в букеті розміщені симетрично. Майстриня вдало скомпонувала великі й малі форми квітів, що надало композиції гармонії та врівноваженості. П. Власенко використала лише кілька кольорів: червоний, синій, жовтогарячий. Це надало зображенню надзвичайно яскравого звучання. На зворотній стороні роботи є підпис: «Дворец культуры г. Н. Каховка. Мотив к росписи пионерской комнаты. 1954 г.» (НМУНДМ, інв. № ДР-2587). Завдяки підпису стає зрозуміло, що цей ескіз мав безпосереднє відношення до розписів, виконаних художницею в Новій Каховці. Отже, ми хоча б приблизно уявляємо про те, який мали вигляд розписи, виконані П. Власенко.

О. Мизин, аналізуючи мозаїку, викладену за однією з композицій П. Власенко даного періоду, писав: «...виноград, листья, цветы зазвучали здесь как в древних мозаиках. Глядя на эти работы Власенко, невольно думаешь о творческом родстве народного украинского художника с искусством античных мастеров» [8, с. 16]. На жаль, автор не конкретизує, який саме ескіз було використано. Але, переглядаючи виконані нею під час роботи в Академії архітектури УРСР ескізи, мимоволі уявляєш, які чудові мозаїки можна було б створити на основі цих творів.

Н. Велігоцька пише, що П. Власенко разом з петриківськими майстринями розписувала павільйон на Виставці передового досвіду в Києві [5, с. 86]. Проте мистецтвознавець Ю. Белічко, який особисто спостерігав за процесом будівництва і оздоблення цього павільйону, стверджував, що П. Власенко не брала участі в розписах [7].

На жаль, інформація про деякі з розписів, створених рукою П. Власенко, не дійшла до наших днів, як і самі розписи.

«У другій половині 1930-х років залучення народних майстрів до оформлення книжкових видань було досить поширеною практикою. Цьому сприяла та обставина, що виставка народного мистецтва 1936 року виявила цілу групу талановитих художників, які залишилися у Києві і були, як-то кажуть, під рукою у видавництва» [2, с. 96].

Яскравим зразком їхньої роботи стало оформлення альбому, виданого на матеріалах I Республіканської виставки українського народного мистецтва в Москві й Ленінграді 1936 року, і колекцій Державного музею українського мистецтва. У 1938 році в Москві було видано великий альбом під назвою «Украинское народное искусство. Ковроделие. Ткачество. Вишивка. Роспись. Гончарные изделия. Альбом» [10]. Художнє оформлення, віддруковане хромолітографією, виконане за спеціальним замовленням видавництва «Мистецтво» народними майстринями в експериментальних майстернях Державного музею українського мистецтва в Києві. «Тут малюнки народних майстрів грали подвійну роль: служили декоративним оформленням друкованого видання й одночасно були прямим доповненням до репродукованих у альбомі експонатів виставки» [2, с. 96]. Контртитул, титул, численні заставки і кінцівки виконали петриківчани. Вибійку на палітурці виконано за малюнком художника Є. Повстяного. А П. Власенко зробила для альбому ефектний форзац. Композицію створено у вигляді широкого фриза з двох основних рослинних мотивів – це хвилясті гілочки з великими квітами і стрілоподібними листками. У кольоровому вирішенні і в образному трактуванні самих квітів є багато від її станкових декоративних панно, а саме: квіти-птахи і квіти у вигляді метеликів, виконані в яскравих жовтогарячих, червоних, фіолетових і блакитно-синіх кольорах.

Одним з яскравих прикладів співпраці народних митців з художниками-професіоналами було оформлення збірника «Українська народна пісня» [11]. «В ньому визначилися два шляхи декоративного оформлення книжки, а саме: використання мотивів народного мистецтва художниками-професіоналами та безпосереднє залучення народних майстрів до створення книжкових малюнків. Видання було широко задумане, у його оформленні взяв участь великий колектив під керівництвом такого проникливого знавця народної творчості, як художник Василь Кричевський» [2, с. 96]. Кожна з пісень у збірці супроводжена оригінальною заставкою та кінцівкою, частина яких – графічна перемальовка орнаментальних мотивів з народних розписів, вишивок, килимів, кераміки, інші – оригінальні малюнки народних майстрів Г. Пилипенко, Н. Білокінь, Я. Пилипенко, П. Власенко.

П. Власенко виконала для збірки «Українська народна пісня» суперобкладинку з квітами і птахами на чорному тлі. Орнаментальні мотиви і загальний принцип побудови цієї вільної композиції дуже близькі до її ескізів для килимів та вишивки. З першого погляду на суперобкладинку збірки створюється враження, що орнамент химерно й безсистемно розміщений на площині. Насправді ж, його організовано у два великих вінокподібні мотиви з великими квітами в центрі кожного з них.

Роботи, створені в співпраці з художниками-професіоналами, є окремою важливою сторінкою у творчості П. Власенко. Розписи художниці, виконані в традиціях настінних українських розписів, та оформлення книжкових видань становлять велику історичну й естетичну цінність і мають бути предметом серйозного й уважного вивчення.

1. *Белічко Ю. В.* Квітка Параски Власенко // Художник. Мистецтво. Час : збірник вибраних мистецтвознавчих статей. – К. : Мистецтво, 1982. – С. 15–23.
2. *Белічко Ю. В.* Оформлення видань українського фольклору // Художник. Мистецтво. Час : зб. вибраних мистецтвознавчих статей. – К. : Мистецтво, 1982. – С. 22–31.
3. *Бутник-Сіверський Б. С.* Українське радянське народне мистецтво / АН УРСР ; Інститут мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М. Т. Рильського. – К. : Наукова думка, 1966. – 221 с.

4. *Бутник-Сіверський Б. С.* Українське радянське народне мистецтво. 1941–1967. – К. : Наукова думка, 1970. – 214 с.
5. *Велігоцька Н. І.* Співдружність (творчі взаємозв'язки народного і професійного мистецтва Радянської України). – К. : Мистецтво, 1973. – 120 с.
6. *Донченко Є.* Розписи петриківців у павільйоні УРСР // Народна творчість. – 1940. – № 5. – С. 56–58.
7. Запис розмови з мистецтвознавцем Ю. В. Белічко (2010 р.).
8. *Мизин А.* Мастер настенной росписи // Декоративное искусство СССР. – М., 1957. – № 1. – С. 15–16.
9. *Найден О. С.* Орнамент українського народного розпису / АН УРСР ; Інститут мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М. Т. Рильського. – К. : Наукова думка, 1989. – 136 с.
10. Украинское народное искусство. Ковроделие. Ткачество. Вишивка. Роспись. Гончарные изделия. Альбом. – М. ; Ленинград : Искусство, 1938. – 24 с.
11. Українська народна пісня / авт.-упор. А. Хвиля. – К. : Держлітвидав, 1936. – 661 с.